

УДК 338:658.589

Ю.О. Олійник

СТИМУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проаналізовано результати діяльності українських підприємств, які розробляють і впроваджують нововведення у виробництво товарів, сферу послуг та інші галузі господарювання. Розглянуто залежність інноваційної діяльності підприємств від їх інноваційного потенціалу, який розглядається як можливість підприємства ефективно впроваджувати нові технології. Визначено, що головною проблемою залишається низький рівень співпраці між основними учасниками інноваційного процесу (науковими установами та підприємствами), інформаційна непрозорість, і тому, низька мотивація, як для розробки, так і фінансування інновацій. Встановлено, що важливу роль у підвищенні інноваційної активності підприємств відіграє вибір і реалізація відповідної стратегії інноваційного розвитку підприємства. Зроблено висновок про необхідність постійного та цілеспрямованого дослідження інноваційної діяльності підприємств і визначення основних перешкод у процесі інноваційного розвитку. Подальші наукові дослідження спрямовані на розроблення нових існуючих методів стимулювання інноваційної діяльності, сприятимуть ефективному розвитку та зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційне підприємство, науково-технічний потенціал, технологічні парки, інтеграція.

Проанализированы результаты деятельности украинских предприятий, которые разрабатывают и внедряют нововведения в производство товаров, сферу услуг и другие отрасли хозяйствования. Рассмотрена зависимость инновационной деятельности предприятия от его инновационного потенциала, который рассматривается, как возможность предприятия эффективно внедрять новые технологии. Определено, что главной проблемой остается низкий уровень сотрудничества между основными участниками инновационного процесса (научными учреждениями и предприятиями), информационная непрозрачность, и поэтому, низкая мотивация, как для разработки, так и финансирования инноваций. Установлено, что важную роль в повышении инновационной активности предприятий играет выбор и реализация соответствующей стратегии инновационного развития предприятия. Сделан вывод о необходимости постоянного целенаправленного исследования инновационной деятельности предприятий и выяснения основных препятствий в процессе инновационного развития. Дальнейшие научные исследования направлены на разработку новых существующих методов стимулирования инновационной деятельности, будут способствовать эффективному развитию и укреплению конкурентоспособности отечественных предприятий.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационное предприятие, научно-технический потенциал, технологические парки, интеграция.

Analyzed are the results of activities of Ukrainian companies, which develop and implement innovations in the production of goods, services and other sectors of the economy. The dependence of innovative activity of the enterprise from its innovation potential, which is considered as the ability of the enterprise to effectively implement new technologies. The main problem remains the

low level of cooperation between the key stakeholders (research institutions and enterprises in informational opacity, and therefore, low motivation, both for development and innovation financing. It is established that an important role in the increase of innovative activity of enterprises plays selection and implementation of appropriate strategies of innovative development of the enterprise. The conclusion about necessity of constant purposeful research of innovative activity of enterprises and clarify the main obstacles in the process of innovative development. Further research aimed at developing new and existing methods of stimulating innovative activity, will facilitate efficient development and strengthening of competitiveness of domestic enterprises.

Keywords: *innovative activity, innovative enterprise, research-technical potential, technological parks, integration*

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток в усьому світі обумовлений необхідністю постійного підвищення та утримання конкурентоспроможності підприємства. При цьому використання інновацій дає підприємствам можливість ефективно конкурувати на ринку, залучати нових споживачів, покращувати фінансові результати роботи. Тому для використання інновацій підприємству необхідно розробляти комплекс заходів пов'язаних з вивченням новітніх технологій та планування їх впровадження.

Аналіз актуальних досліджень. В останні роки вітчизняними вченими досить активно ведеться розробка проблем активізації інноваційної діяльності на підприємствах, як важливого чинника поліпшення економічної ситуації в цілому. Дана проблематика представлена в дослідженнях О.І. Амоша, В.П. Антонюк, О.І. Волкова, А.В. Гриньова, А.П. Гречан, М.П. Денисенко, Н.Б. Ісакова, І.І. Павленко.

Мета статті полягає у дослідженні найбільш поширених підходів до стимулювання інноваційної діяльності підприємств України та визначенні основних перешкод інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Від здатності підприємства покращувати якість своєї продукції, здійснювати модернізацію виробництва, впроваджувати інновації та знаходити нові ніші на ринку залежить конкурентоздатність економіки в цілому.

Для дослідження обраної теми потрібно перш за все проаналізувати визначення таких дефініцій. Інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство

(об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє й реалізує інноваційні продукти та продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу продукції або послуг [5]. Інноваційна діяльність – це складна динамічна система дій і взаємодій різних організаційних структур, що сприяє створенню нових видів продукції, займається науковими дослідженнями, вдосконаленням обладнання і предметів праці, а також технологічних процесів і форм організації виробництва на основі досягнень науки, техніки і передового досвіду. Також в це поняття необхідно включити фактори успішного здійснення інноваційної діяльності такі як: планування, фінансування та координацію науково-технічного прогресу; вдосконалення економічних важелів і стимулів; розробку комплексу заходів спрямованих на прискорення інтенсивного розвитку науково-технічного прогресу і підвищення його соціально-економічної ефективності.

Для більшості підприємств України інноваційна активність не стала стратегічним фактором розвитку. За оцінками підприємців, зайнятих у промисловому секторі, такі фактори мають негативний вплив на інноваційний розвиток підприємств: низькі стимули до інноваційної активності, нестача доступної підприємцю інформації про нові технології і програми на ринку, недостатній обсяг державної підтримки проведення науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи (НДДКР) і впровадження інновацій, високі ризики, пов'язані з впровадженням нових технологій та відсутності податкових пільг, недосконалість нормативно-правової системи регулювання і стимулювання інноваційної діяльності.

В ході дослідження проблем інноваційного розвитку економіки України були отримані наступні результати, які визначають рівень використання і розробки підприємствами досягнень науково-технічної сфери. Питома вага підприємств, що брали безпосередню участь в інноваційних процесах (за позиціями: дослідження і розробки; проведення НДР; придбання зовнішніх знань (технологій); підготовка виробництва для впровадження інновацій;

придбання машин, обладнання та програмного забезпечення у 2012 р. становила 17,4% від загальної кількості підприємств [8]. Це зумовлює низькі показники впровадження інновацій на вітчизняних підприємствах. Так, у 2012 р. питома вага підприємств, що впроваджували інновації (за позиціями: впровадження нових технологічних процесів; освоєння маловідходних, ресурсозберігаючих технологій; освоєння виробництва інноваційних видів продукції та нових видів техніки) складала 13,6 % від загальної кількості підприємств [8]. Порівняння з інноваційною активністю підприємств у країнах з інноваційним типом економіки (Ірландія, Південна Корея, Фінляндія та інші), яка досягає 75%-80% інноваційних підприємств відносно їх загальної кількості не на користь України. Це засвідчується низьким рейтингом національної економіки за Глобальним індексом конкурентоспроможності (ГІК), який вимірюється щорічно перед Всесвітнім економічним форумом в Давосі, і за яким Україна посідає 73 місце серед 144 країн світу у 2012 р. Складовою ГІК є вимір інноваційності економіки країни, який визначає 71 рейтингове місце України за цією позицією у 2012 р. [4, с.18].

У всьому світі фінансування є однією з основних перешкод для інноваційної діяльності, особливо для підприємств меншого розміру. Україна не є винятком. Зазвичай фінансування інноваційної діяльності здійснюється за рахунок власних засобів, засобами державного бюджету, коштами місцевого бюджету, іноземними інвестиціями, засобами венчурних фондів, засобами від кредитів і позик та іншими джерелами, що не заборонені законодавством України [5].

Однак в Україні фінансування інноваційної діяльності покладено здебільшого на власні кошти підприємств. Так, загальна сума витрат з усіх джерел фінансування інноваційної діяльності становила 11480,6 млн. грн., що менш ніж 1% від ВВП. За структурою суми витрат левову їх частину становили власні кошти підприємств – 64%, кошти іноземних інвесторів – 8,7% і тільки 1,9% фінансування інноваційної діяльності здійснювалося коштами державного

бюджету [8]. Низькі обсяги фінансування загалом і за рахунок власних накопичень зокрема не створюють можливості для вітчизняних підприємств займатися результативною інноваційною діяльністю і створювати власний інноваційний продукт, який би відрізнявся суттєвою новизною. Разом з тим ринкові умови господарювання вимагають випускати продукцію здатну конкурувати з існуючою на ринку, а також із продукцією розвиненіших у технологічному відношенні західноєвропейських підприємств.

Крім вкрай обмеженого обсягу фінансових ресурсів на підтримку інноваційної діяльності в Україні це, також, засвідчує неефективність державної інвестиційної політики. У такій ситуації основне завдання уряду полягає в тому, щоб створити найбільш сприятливі умови для залучення інвесторів у сферу інноваційної діяльності за допомогою встановлення пільгових ставок оподаткування для підприємств, що впроваджують технологічні інновації (до 15% – податок на прибуток). Також потрібно надавати субсидії малим підприємствам на проведення наукових досліджень (до 50-70 % від суми проекту) [9, с. 134]. Ефективним засобом подолання дефіциту інвестиційних ресурсів, як показує зарубіжний досвід, є венчурне фінансування інновацій шляхом створення венчурних фондів, які інвестують свої кошти, перш за все купуючи акції фірми. В Україні названа форма інвестування не набула розповсюдження. Нерозвиненість венчурного фінансування в нашій країні багато в чому зумовлена слабким розвитком фондового ринку, недостатністю правового забезпечення [1, с. 90].

Підвищення рівня інновативності українських підприємств залежить також від ефективності використання науково-технічного потенціалу та успішного впровадження високих технологій. Значний потенціал накопичений в таких наукових установах, як Інститут електрозварювання та Інститут монокристалів, Інституту фізики напівпровідників, Інститут проблем матеріалознавства, Інститут надтвердих матеріалів та інших. Однак практичне використання результатів роботи згаданих лідерів української науки

вітчизняними підприємствами залишається на низькому рівні. Рівень інноваційної сприйнятливості вітчизняного бізнесу залишається недостатнім, що призводить до неефективного використання державних коштів, витрачених на НДДКР, позбавляє наукові організації додаткового джерела фінансування, і не дозволяє налагодити ефективне співробітництво наукових установ і підприємств [6, с. 170].

Одним з видів інтеграції наукових досліджень і розробок, що сприяють просуванню інновацій на ринок є створення великих науково-технологічних об'єднань, таких як концерн «АЛКОН», науково-технічний комплекс на базі фізико-хімічного інституту ім. О.В. Богатського. Вони сприяють впровадженню своїх досягнень у діяльність підприємств шляхом досліджень, розробки нових технологій, надання консультативної і технічної допомоги, введення в експлуатацію готових медичних препаратів тощо.

Механізмом, який може сприяти створенню довгострокового і взаємовигідного співробітництва наукових установ та вітчизняних підприємств, є проведення в НАН України щорічних конкурсів науково-технічних проектів прикладного характеру. Роботи над проектами виконуються академічними установами разом з зацікавленими виробничими підприємствами. Безперечно, що успіх у виконанні проекту критично залежить від правильного вибору бізнес партнера. Підприємство-партнер має бути зацікавлене в конкретній розробці, і мати фінансові можливості для його реалізації. На жаль, загальна кількість проектів скоротилася з 83 в 2008 р. до 46 в 2012 р. [6, с. 173].

Можливими стимулами активізації інновацій на підприємствах і посилення зв'язків академічної науки і виробництва може бути використання сучасних інститутів підтримки інновацій, таких наприклад як технологічні парки. Держава не фінансує технологічні парки, а скасування податкових пільг у 2005 р. призвело, за оцінкою фахівців, до негативних наслідків у їх функціонуванні. Всього за 2000-2009 рр. технопарками в рамках 112 проектів вироблено інноваційної продукції на 14,3 млрд. грн., створено більше 3,5 тис.

нових висококваліфікованих робочих місць. Надходження в державний бюджет і позабюджетні фонди від виконання проектів склали 943 млн. грн. [10]. Перші технологічні парки були створені за ініціативою Національної академії наук України для об'єднання зусиль науки та виробництва на базі Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона, Інституту монокристалів та Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова. Наприклад, у технопарку ІЕЗ ім. Є.О. Патона, вперше у світі, було доведено до застосування в клініках високочастотне зварювання м'яких тканин людини. За даними технопарку в Україні на 2012 р. успішно прооперовано понад 60 тисяч хворих. Американські фахівці назвали цей проект «проривом в хірургії XXI століття» [7, с. 74]. У 2012 р. 5 з 15 створених в рамках законодавства технопарків діяли на базі інститутів НАН України [6, с. 185]. Держава обов'язково має сприяти інноваційній діяльності. Основними методами державної підтримки технопарків є: прямі (фінансове стимулювання) і непрямі (податкові пільги, субсидії, інші преференції).

Крім наведених та інших організаційно-економічних засобів важливу роль у підвищенні інноваційної активності підприємств відіграє вибір і реалізація відповідної стратегії інноваційного розвитку підприємства. При виборі стратегії розробки і впровадження нових технологій необхідно вивчати численні показники, які характеризують всі сторони діяльності підприємства, його загальні цілі розвитку, методи формування, розподілу та перерозподілу ресурсів, методи стимулювання зацікавленості працівників, власників та інвесторів [3, с. 78]. Загальна мета впровадження інновацій враховує напрям діяльності підприємства, його загальні принципи у зовнішньому середовищі. В процесі розробки стратегії загальні цілі конкретизуються, наприклад: збільшити прибутковість, частку ринку, продуктивність, забезпечити зростання обсягу виробництва нових продуктів, змінити організаційну структуру, а також структуру капіталу. На основі конкретних цілей проводиться аналіз факторів зовнішнього і внутрішнього середовища: політики, конкуренції, кадрових,

демографічних, соціально-поведінкових і екологічних факторів [2, с. 56]. В умовах жорсткої конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках потрібні глибокі знання новацій та “ноу-хау”, які застосовують провідні підприємства та фірми в технологіях, обладнанні, інформаційних системах, корпоративному менеджменті, маркетингових дослідженнях. Без цього неможливо професійно і грамотно працювати в ринкових умовах. Тому перш ніж упроваджувати інноваційну модель розвитку на підприємствах потрібне впровадження інноваційного навчання, спрямованого на розвиток інноваційної культури: нестандартного мислення, навичок творчої діяльності працівників [1, с. 92]. Важливим чинником формування інноваційної політики підприємства є визначення стратегічних напрямів формування фінансових, інвестиційних та інноваційних ресурсів. Тому стратегічне планування інноваційної політики вимагає достовірного виявлення і прогнозування тенденцій результативності впроваджуваної технології для підвищення конкурентоспроможності підприємства [3, с. 205]. Отже частину інноваційних стратегій розвитку підприємство може виключити з числа розглянутих, як нездійсненні й уникнути проблеми втрачених вигод, обумовленої заморожуванням інноваційного проекту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, необхідною умовою для ефективного стимулювання інноваційної діяльності підприємства є посилення ролі держави у фінансовій підтримці досліджень та розробок, а також надання пільгових преференцій підприємствам і організаціям, що впроваджують інновації. Необхідно створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом пільгового оподаткування інноваційно-інвестиційної діяльності; створення умов для розбудови українських механізмів венчурного фінансування відповідно до європейського досвіду; запровадження заходів щодо підтримки трансферу технологій, як визначального чинника активізації інноваційних процесів в національній економіці. Також доцільно створити посередницький центр між розробниками і підприємствами,

зацікавленими у впровадженні технологічних інновацій, який би здійснював інформаційну та логістичну підтримку комерціалізації результатів НДДКР. Подальші наукові дослідження спрямовані на розроблення нових існуючих методів стимулювання інноваційної діяльності, сприятимуть ефективному розвитку та зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Література

1. Амоша О. І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: монографія / О.І. Амоша, В.П. Антонюк, А.І. Землянікін та ін. – НАН України. Ін-т екон. пром-ті. – Донецьк, 2007. – 328 с.
2. Волков О.І. Інноваційний розвиток промисловості України / О.І. Волков., М.П. Денисенко, А.П. Гречан. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
3. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління /А.В. Гриньов. – Харків: ІНЖЕК,2003. – 308 с.
4. Гусев В.О. Законодавче регулювання і стан діяльності у сфері технологій в Україні / В.О. Гусев, Є.А. Онисько // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики: материалы XVIII международной конференции, Ялта, 30 сентября – 05 октября 2013 г. – Симферополь: Крымский научный центр НАН Украины и МОН Украины, 2013. – С. 13-19.
5. Закон України від 06.09.2002 р. «Про інноваційну діяльність» // ВВР, 2002 р., № 36, ст. 266.
6. Исакова Н.Б. Предприятия Украины: Инновационная деятельность и сетевые взаимодействия. / Н.Б. Исакова; под ред. В.П. Соловьева. – К.: Информ.-аналит. агентство, 2012. – 377 с.
7. Мазур А.А. Технопарк института электросварки им. Е.О. Патона НАНУ: результаты и перспективы / А.А. Мазур // Наука та інновації. 2008. – Т. 4. – №1. – С. 74–80.

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

9. Павленко И.И. Пути повышения инновационной активности предприятий Украины / И.И. Павленко // Социальные факторы устойчивого инновационного развития экономики: тез. докл. II Междунар. науч.-практ. конф. (г. Минск, 22–23 сент. 2010 г.). – Минск, 2010. – С.134–135.

10. Шишкин О. Мифы и реалии украинских технопарков / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://society.lb.ua/science/2010/10/13/69007_mifi_i_realii_ukrainskih_tehnopa.html